

latoři umístivše výrok *Ulpianův*, který vyslovuje dotčenou zásadu tak přímo a určitě a jest podepřen rozhodnutím císaře Marka, do titulu, který jest *sedes materiae* pro universalní fideikommiss, přejali zásadu tu zajisté vědomě a úmyslně jako princip rozhodující. V příčině místa *Iulianova*, jelikož dává sice rozhodnutí podle opačného pravidla, pravidlo to samo však explicitě nevyslovuje, nebo dokonce strany místa *Papinianova*, které nejedná ani o restituci dědictví samému universalnímu fideikommissáři, není to nic nepochopitelného, že byla nezměněna přejata jen nedopatřením.

K tomu, co sp. v odd. IX. uvádí o praelegatu v právu obecném a v právech nynějších (str. 198.—204.), jest přisvědčiti, zejména jsou závažné jeho důvody pro mínění, že pro právo obecné uznati jest platnost týchž názorů právních o praelegatu, ke kterým dospělo právo Iustinianské. Naproti tomu v právech moderních jest, jak sp. obsírněji vypisuje, zřízení praelegatu vybudováno na zásadách zcela jiných, a jest v nich praelegat útvarem jednotným, pro nějž mají platnost veskrze jen zásady práva odkazního. Tak jest tomu zejména podle práva rakouského (§ 648. obč. z.) i podle nového obč. zákoníka pro říši Německou (§ 2150.).

V X. odd. rozebírá sp. tři novější theorie o praelegatu: *Kretschmarovu* nauku o materialní praeceptci (str. 205.—217.), jí příbuznou nauku *Bernsteinovu* (*Zur Lehre vom römischen Voraus*, *Zeitsch. d. Sav. St. rom. Abt. XV*, 1894), podle které jest lišiti mezi odkazem praecipui a praelegatem v techn. sm. (str. 217.—220.) a nejnovější nauku o praelegatu co společenství s nuceným dělením (*Kohler*, *Civ. Arch. sv. 91.*, 1901.). Sp. nepokládá nauky tyto za vhodné. Polemika jeho jest zde velmi účinná.

Uznati dlužno, že sp. na zpracování velmi nesnadného předmětu vynaložil píli velikou a podal o zajímavém zřízení právním výklad všestranný a jasný. Opatřil si obsáhlou znalost pramenů i literatury, odnášejících se k věci. Spis přináší leccos nového, nejeden samostatný názor. Nebylo nám však v příčině té téměř nikdy lze souhlasiti se sp. Kde sp. odchýlil se od posavadního učení, nepočínal si vždy dosti obezřetně. Byl by se jinak uvaroval mnohého závažného poklesku. Nemůžeme také pominouti, že sp. nebyl dosti pečlivým při revisi tisku. Zvláště v textech latinských jsou četné chyby tiskové.

L. Heyrovský.

Právní dějiny.

Kadlec Dr. Karel, Verböczyovo Tripartitum a soukromé právo uherské i chorvatské šlechty v něm obsažené. Nákladem české akademie cis. Frant. Josefa pro vědy, slovesnost i umění. V Praze, 1902. 309 str.

Neváháme předem prohlásiti, že dílo toto jest svědkem veliké píle spisovatelovy, že jest významným příspěvkem k historii nejen uherského i chorvatského, nýbrž i všeho slovanského práva, spisem, jakémuž rovného ani maďarská, ani chorvatská, tím méně pak jakákoli jiná literatura nevykazuje.

Spisovatel podal již dříve v rozpravě své: *Štěpán z Vrbovce i jeho Tripartitum* (v. Sborník II.) důkaz o podrobném studiu svém díla Ver-

bóczyova, zaujímavějšího docela zvláštní postavení jak v literatuře právně-historické, tak i v celkovém rozvoji práva, v první řadě soukromého, v Uhersku. Spis Verbóczyův, ač vlastně prací soukromou, kteréž formálního stvrzení zákonodárcem se nedostalo, požíval více než po tři století autority nikdy nepopírané; užívalo se ho při soudech, dovolávalo se ho na sněmích i druhdy v zákonech samých, a význam jeho jako pramene práva obyčejového vlastně ani do dneška otřesen není. Vědecký rozbor takové práce jest tedy zajisté dílem velezáslužným i slouží jak spisovateli tak i právnické literatuře české ke cti.

V úvodu pojednává spisovatel především o povšechném významu Tripartita jako pramene soukromého práva uhersko-chorvatského; i ukazuje zejména, že význam jeho nejen v tom záleží, že v celku věrně vyličuje právo nižší šlechty uhersko-chorvatské, nýbrž i v tom, že vzhledem ku základům, na nichž právo uherské vůbec spočívá, jeví se jako důležitá pomůcka i k studiu historie práv slovanských, jakož arciť i jinde častěji jest dovozováno.

Vlastní obsah spisu rozdělen jest ve dvě hlavní části, z nichž prvá pojednává o formě, soustavě, obsahu Tripartita, dále o jeho pramenech, jazyku i jeho vydáních, jakož i literatuře k Tripartitu se pojící. Část druhá pak poskytuje podrobný výklad soukromého práva uherské i chorvatské šlechty na základě díla Verbóczyova.

V první části poutá pozornost naši především krátký sice, avšak v celku jasný a úplný exkurs o významu t. zv. právních knih, jež ve středověku i ranním novověku poskytují přehled práv, jak jich ve skutečnosti užíváno, jakož i o osudu Tripartita, kteréž mělo býti vlastně pravým zákoníkem, ale nestalo se jím pro tu formální vadu, že král Vladislav, ač ústně dílo to k žádosti stavů uherských potvrdil, předce k němu pečeti své královské přivěsiti nedal. Pojednáváje dále o předmluvě Verbóczyově, věnuje sp. obzvláštní, dle našeho náhledu snad přespřílišnou pozornost otázce, zdali čerpal Verbóczy zejména definice své z jakési Summa legum neznámého spisovatele XIV. stol., jakož *Tomaschek* (v rozpravě »Über eine in Oesterreich in der ersten Hälfte des XIV. Jhdts geschr. Summa legum inc. auct.« atd. v Sitzgsber. d. phil. hist. Cl. d. k. Akad. d. W. 1884) tvrdil, aneb přímo z institucí Justinianových, decreta Gratianova atd. Zkoumání takové ohledně spisů i XVI. ještě století nevede skoro nikdy k naprosto bezpečným výsledkům pro doby, kde ještě moderní názory o plagiátu byly neznámy a spisovatelé přejímali ve spisy své výroky cizí, aniž by toho shledávali potřebu, dokládati se svých pramenů. Také podrobné vývody p. sp. v ohledu tom nepřivedly k žádnému bezpečnému výsledku, a domněnka, že Summa i Verbóczy čerpali ze společného, nám neznámého pramene, není arci taktéž ničím jiným, nežli domněnkou.

Obsah Tripartita, ač rozdělen ve tři části, rozpadá se vlastně ve dvě, obsáhlejší totiž výklad soukromého práva hmotného a méně obsáhlý řízení soudního civilního, jakož zejména u nižší šlechty stálo v užívání; k právu městskému i právu lidu poddaného se skoro vůbec nepřihlíží a rovněž i jiné obory práva pouze několika poznámkami se odbývají. Avšak ani ony části

práva, o nichž Trip. vlastně jedná, nejsou úplně vyčerpány; spisovatel uvádí dopodrobna ony mezery, jež se tu vyskytují, jakož i ony prameny, kterými je vyplniti lze.

Velezajímavým jest dále výklad spisovatelův o pramenech Tripartita. Ač se toto samo nazývá opus juris consuetudinarii, přece netvoří skutečné právo obyčejové výhradný jeho pramen. Z práva římského a církevního sice Verbőczy nečerpal, za to však tím více ze snesení sněmovních i statutů komitátních a obecních, dále z různých výsad královských i nálezů soudních, konečně i z mínění současných učených právníků. Vesměs však podává základy práva skutečně platného.

Uváděje dále různá vydání i překlady Verbőczya, zdržuje se spisovatel zejména u překladu chorvatského, pořázeného r. 1574 od Iv. Pergošice, pak u německého z r. 1599 od Aug. Wagnera, který nabyl do jisté míry úředního stvrzení tím, že arcikníže Matyáš r. 1599 na sněmu prešpurském k publikaci jeho výslovně svolil a jemu výsadu proti patisku udělil. — Konečně vypočítává spisovatel i literaturu k Verbőczyu se pojící.

Hlavním obsahem sp. sh. uv. jest arciť druhá jeho část, pojednávající o soukromém právu uherské i chorvatské šlechty na základě Verbőczyova Tripartita. Spis. vykládá tu obsah Tripartita v soustavném pořádku, nikoliv onom, kterého se přidržel Verbőczy, nýbrž dnes obvyklém. Bylo by sice lze o tom pojednati, zdali se při pozorování starších právnických památek povždy doporučuje, užívati k výkladu obsahu jejich prostě soustavy, v jakéž se ku př. o soukromém právu římském pojednává, a nejedny důvody mohly by se uvéstí proti takovému přenášení soustavy práva jednoho národa na právo národa jiného: avšak nelze konečně popřítí spisovateli právo, výklad svůj uspořádati dle kritérií, jemu za vhodné se zdajících; proto též nečiníme ani p. spisovateli výtku, že obral sobě právě soustavu dnes při výkladech o právu civilním obvyklou za základ. Nesrovnalosti z toho vyplývající, v této části spisu začasté jsou zjevnými, a vedou častěji k tomu, že zásady náležející podle názorů dnešních v soustavu práva veřejného, vedle zásad čistě soukromoprávních se uváděti musely a spis. tudíž se neobmezuje pouze na právo soukromé. Tak ihned výklady o osobách fysických obsahují z valné části vývody práva veřejného, jako ku př. praerogativy šlechty, práva fisku, význam t. zv. loca credibilia, práva trestního (str. 278 nn.) a p. Naproti tomu přivedla snaha, podati co možná úplný system práva soukromého, sp. i k tomu, že vykládá též takové řády, o nichž v Tripartitu, ani v jiných soudobých památkách práva uherského řeči není, tak že dotyčné dedukce snadno mohou vésti k domněnkám neoprávněným, jakoby řády, v jiných právech sice se vyskytující, i v právu uherském se vyskytovaly, jak toho leckteré doklady ve výkladech ku př. o právech věcných i obligačních náležti lze.

Výtky tyto nemají však ten účel, vědeckou cenu spisu v jakémkoli směru popírati; naopak dokazují dotyčná místa spisu, že p. spisovatel konal pečlivá i obsáhlá studia ne pouze v oboru práva uhersko-chorvatského, nýbrž zejména i povšechně slovanského, jakož obzvláště, že snažil se, vyšetřiti i základy, na nichž se byly řády v Tripartitu vykládané vyvinuly. Tím nabývá

spis i význam cenného příspěvku ke studiu porovnavacího právozpytu. Ve směru uvedeném bychom pouze jedinému přání dali výraz. Nelze pochybovati o tom, že na rozvoj práva uherského i chorvatského působily též četné živly německé; mnohá dekreta králů uherských, od Štěpána Sv. počínajíc, obsahují přímo celá místa, ze současných i starších pramenů německoprávních přejatá; jako ku př. sbírky kapitularií franských panovníků v době, kdy kapitularia v říši německé byla již dávno v zapomenutí upadla, mimo říši tuto, u panovníků křesťanských států se jevila přímo studnicí, z nichž čerpati bylo i slušno i vhodné. K tomuto vlivu práva německého přáli bychom sobě, kdyby byl pan spisovatel na vhodných místech přihlížel. Tak ku př. práva k nemovitostem, jakož v Tripartitum se vykládají, namnoze k německoprávním základům poukazují, podobně i leckteré ústavy majetkového práva žen, právo zástavní, vydržení a p. Avšak nelze upříti, že by podobná studia vedla p. spisovatele příliš daleko, a vlastně i onen úkol, který on spisu svému vytknul, podati obraz práva, jak z Tripartita vysvítá, přesahovala.

Plným právem však za to sluší k tomu poukázati, že spisovatel tam, kde vykazuje právo uherské buďto přímo prvky slovanské, aneb kde alespoň lze jednotlivé jeho řády uvést v paralelu s řády práva slovanského, podrobné porovnání řádů obou oněch práv provedl a při tom úplnou znalost svoji i práv slovanských prokázal. Jest arciť prozatím alespoň, velice těžkým, na jisto vždy postavití zdali ten který řád přešel z práva některého slovanského v právo uherské, aneb naopak, poněvadž zejména historie práva slovanského — vzdor obsáhlému spisu Maciejowskiho — doposud vlastně nemáme, a ani historie práva uherského v tom směru žádného spisu doposud nevykazuje. Proto též těžko, vyhnouti se při dotyčném bádání pouhým hypotésám, proti kterým s podobnou pravděpodobností jiné by postavití se nedaly. Příkladem uvádíme v ohledu tom pouze náhled p. spisovatele o t. zv. quarta puellaris, dotalitium a j. Ostatně p. spisovatel i v tom ohledu byl opatrným, že poukazuje sice k podobným, ve právu uherském i jiných právech současně se vyskytujícím, buď totožným, aneb vzájemně spřízněným řádům, otázku však, zdali totožnost, aneb příbuznost tato se jeví následkem recepce, aneb společnosti základů pro jejich rozvoj, nechává nerozhodnoutu (srv. ku př. str. 191., 201., 205., 237., 249., 274., 282 a j. v.)

Nepouštějíce se v podrobnější líčení obsahu celé této části spisu, podotýkáme pouze stručně, že dělí ji spisovatel ve dva díly, z nichžto první obsahuje výklad všeobecných zásad právních, druhý pak jednotlivé řády právní, jakož Tripartitum o nich pojednává, objasňuje.

V díle prvním jedná spisovatel především o osobách čili subjektech právních a tu zejména i o osobách právnických, světských i církevních, dále způsobech nabývání šlechtictví, mezi nimiž dle našeho náhledu zejména t. zv. šlechtická adopce by byla zajímavým problemem historicko právního bádání, o způsobilosti k právům i právním činům, kde bychom si přáli pouze jiného rozdělení vzhledem k přirozeným i společenským podmínkám způsobilosti té, o právních předmětech neboli věcech, kde obzvláště rozdíl mezi statky dědovskými i nově nabytými, jakož i tak zv. statky donačními i nedonačními pozornost na se poutají, o ceně věcí a konečně o právních jed-

náních, kde se obzvláště pozoruje význam t. zv. věrohodných osob i míst, k tomu povoláných, aby za jejich prostřednictví podnikána byla určitá právní jednání, obzvláště týkající se nemovitostí.

V díle druhém jedná spisovatel především o držbě i vlastnictví, o t. zv. soustavě donační, o rodinném nedíle, dále o právu zástavním, právu dědickém i právu obligačním. V úvodu spisovatel zcela dobře podotýká, že obvyklého rozdělení práv na práva věčná, obligační, právo dědické a právo osobní pro právo uhersko-chorvatské jen částečně použití lze. Jednotlivé druhy práv věčných nevyvinuly se do té míry, jako v právu římském, nýbrž splývají dohromady; právo obligační sotva že vykazuje několik málo ustanovení; právo dědické úzce souvisí s právem věčným a jest na něm tak závislé, že tvoří takořka jen část práva věčného; právo osobní (manželské a rodinné) jest dílem původu cizího (právo manželské jest původu kanonického), dílem pak (právo rodinné) vykazuje vlivy práva římského, a pokud jest právo osobní svérázným, že spojeno jest právě tak jako právo dědické velmi úzce s právem věčným.

V dodatku poukazuje spisovatel především, stručně arciť, k uhersko-chorvatskému právu selskému, které arciť za doby, kdy sepsáno jest Tripartitum, bylo ještě velmi málo vyvinutým. Spisovatel uvádí tu ona zákonná ustanovení, kterými jednak utužováno, jednak uvolňováno poddanství stavu selského, zejména pak pozoruje význam t. zv. urbářů, jež měly býti měřítkem poddanských povinností, i zmiňuje se o rozdílech, jež během času se byly vyvinuly ve stavu selském vzhledem k poměru, v jakém se jednotliví členové stavu selského k vrchnostem pozemkovým nalézali.

Konečně uvádí spisovatel ony nejdůležitější změny, kteréž v jednotlivých ustanoveních Tripartita v dobách pozdějších nastaly, jakož i ony v Tripartitu vylíčené právní instituce, které jsou průběhem novověku naprosto zrušeny.

Z četných i druhdy velmi obsáhlých poznámek, vlastní text spisu provázejících, vysvítá nejen úplné ovládnání veškerých pramenů, pro seznání rozvoje práva uhersko-chorvatského v novověku i středověku důležitých, nýbrž i velká sečtěllost spisovatelova v literatuře latinské i maďarské práva uherského i chorvatského, jakož i různých práv slovanských. *Hanel.*

T. R. v. Sartori-Montecroce, Beiträge zur österreichischen Reichs- und Rechtsgeschichte, II.: Geschichte des landschaftlichen Steuerwesens in Tirol. Von Maximilian bis Maria Theresia. Innsbruck 1902 (Wagner).

Předmětem záslužné, na archivních pramenech založené práce jest pouze zemské bernictví tyrolské, t. j. veškery přímé i nepřímé daně, jež podrobeny byly stavovskému povolování, a při jichž vybírání a správě země nějakým způsobem spolupůsobila. Vlastní vytvoření jeho nastalo za Maxmiliana I.; za Marie Terezie v souvislosti s vítězstvím regimu absolutního pozbaveno i zemské bernictví tyrolské svého autonomního charakteru — to také bylo i základem časového omezení líčení.¹⁾

¹⁾ Jen v závěru zmiňuje se spisovatel mimo to stručně i o pozdějších reformách daně zemské, jež však přestala zde býti již »daní zemskou« a stala se daní zeměpanskou.

Přední z dávek, jimiž spis se zabývá, jest daň zemská (Landsteuer), jež historické východisko své má v zemském libellu z června 1511. Libell tento — jehož povaha v pozdějších dobách stala se jednou z nejhlavnějších os, kol kterých otáčel se boj mezi stavy a mocí zeměpanskou (srv. na př. str. 203. spisu), ano i mezi stavy a biskupstvími Tridentským a Brixenským (srv. na př. str. 191.) — jeví se jako reprodukce starších usnesení sněmovních a spočívá v podstatě na sjednocení mezi zeměpánem, zemí tyrolskou, uvedenými biskupstvími, dále Pusterthalem a 8 podinnskými panstvími Kufsteinem, Kitzbühelem a Rattenbergem, směřujícím v první řadě k upravení branné povinnosti pro případ, že by některá část země od nepřítele byla přepadena. Jak však spisovatel trefně vyvozuje ze souvislosti výrazů v libellu se vyskytujících: »raisen« (t. j. Kriegs- bzw. Zuzugsdienste leisten) a »steuern«, měl klíč stanovený v libellu pro rozdělování kontingentu vojska sloužiti za základ i pro daň zemskou, jež by zemí v budoucnu byly povolovány, a základem tím se i stal. Daň zemská měla povahu repartiční daň pozemkové, a stala se jedním z nejhlavnějších zeměpanských pramenů příjmů. Až do r. 1573 nebyla přes hojně povolování konstantní a pravidelnou povinností, nýbrž měla spíše ráz pomoci mimořádné na určitý účel omezené. Na sněmě r. 1573 převzala země k zúročení a splácení během 30 let 1,600.000 zl. zeměpanských dluhů a zavázala se za tím účelem k sehnání roční »ordinari Landsteuer« 180.000 zl. Byť i v tomto usnesení sněmovním zamýšlen celý operát jen jako zařízení přechodní, jehož dies ad quem mělo tvořiti provedené splacení dluhů, zůstala daň tato přece tak dlouho daní pravidelnou, jako samo zřízení stavovské, ježto země nemohla se břemene dluhů zbaviti a »ordinari Landsteuer« postrádati. Finanční její výsledky nebyly právě příznivé, čehož příčina spočívá v četných zadrželostech daňových (jimž jen s nepatrnými výsledky snaženo se odpomoci) a v množících se nákladech správy berní. Stesky proti nesprávnému její rozdělení, příčina četných, bezvýsledných pokusů revisních, pronikají celou dobu, jež tvoří předmět líčení spisovatelova.

Mimo to obraceno se častěji na zemi s mimořádnými postuláty. Důvodem toho byly jednak a hlavně potřeby válečné, jednak i osobní potřeby zeměpánovy (»zur Küchennothdurft Sr. F. D.« odtud Küchensteuer). Potřebná pomoc požadována buď ve formě určitých příspěvků (sem náležejí t. zv. Türkenhilfen, k nimž stavové, co příspěvkům cizím, t. j. země bezprostředně se netýkajícím, vždy teprve po dlouhém jednání svolovali), aneb ve formě nových dávek.

Mimo četné projekty, zajímavé co do svého odůvodnění, zasluhují zmínky zejména daň spotřební z lihových nápojů, jež tvoří v zemském bernictví tyrolském spolu první předmět, v němž podařilo se moci zeměpanské dosíci vítězství oproti moci stavovské. Po bezvýsledném pokusu r. 1547 o zavedení t. zv. ungeldu povolen poprvé r. 1563 na 5 let ungeld z výčepu vína (Weinschenkpfennig), a odtud shledáváme se s dávkou touto častěji. R. 1626 odhodlal se arcivévoda Leopold ku kroku, jenž znamenal značné nešetření práv stavovských: k jednostrannému zavedení Ungeldu z výčepu vína, kořalky, medoviny a piva, jenž vybírán od zeměpanského

fisku až do r. 1632 přes odpor stavů. R. 1632 dostal se sice ungeld na čas opět do správy stavovské, avšak od r. 1637 inkamerován opětně s účinkem trvalým, přes protesty stavovských výborů a pozdější stavovské stížnosti (tak r. 1684). R. 1648 (mandát z 24./9.) rozšířen i na víno v domácnosti spotřebované, však po dvou letech rozšíření opět odvoláno. R. 1730 pozůstával vedle ungeldu Weingroschen, zemské clo, jež vybíráno bylo z vína, celní úřad v Kollmanu přecházejícího. Mimo tuto daň uvádí spisovatel ještě dvě mimořádné daně spotřební: daň z masa, jež zavedena poprvé r. 1635 pode jménem Fleischpfennig, a daň ze soli, jež jako »Salzakzis« r. 1704 dočasně zavedena, stala se však mlčky činěnými prolongacemi trvalým finančním pramenem země.

Mimo to saháno častěji k daním, jež jeví se povětšinou z části co daně osobní, z části co daně z příjmu — zejména Personalsteuer (r. 1632, 1634, 1645), Interesse- und Gewerbesteuer 1640, Kopf-Gewerbe- und Interessensteuer r. 1668, Personal- und Vermögensteuer r. 1675 (kde poprvé jeví se snaha uvésti daň tuto a zemskou v poměr tak, že pro ty strany, při nichž nastala kumulace obou daní, platily sazby nižší), Universal-Extraordinari-Personal- und Vermögensteuer r. 1678 (jež liší se od dřívějších tím, že po individualním zdanění není zde více stopy, a že došel princip zdanění jmění a příjmů výhradně nadvlády), Universal-Kopf-Vermögens- und Gewerbesteuer r. 1717, Kopf- und Standessteuer r. 1735. R. 1724 vypsána dosud nebývalá Kamin- oder Rauchfangsteuer, jež jeví se jako druh osobní daně třídní; dle řádu z r. 1725 lišila se dle quality komínů a dle stavu a živnosti majitele; výsledek byl nad očekávání nízký.

Celkový stav financí nebyl příznivý. Výnos daní trpěl zadrželostmi, a mimo to působilo nepříznivě na stav financí i stoupající břímě zemských dluhů, jež množila hlavně nutnost, spláceti převzaté dluhy zeměpanské.

Vedle velké ceny, již spis má speciálně pro historii práva finančního, jest i velmi cenným příspěvkem k historickému pozorování ústavních poměrů tyrolských. Sp. velmi trefně vystihl boj mezi stavy, hájícími houževnatě svá práva, a mocí zeměpanskou, snažící se je seslabiti, zejména omezovati povolovací právo sněmů a oddalovati stavy od správy berní; jakož i konečné vítězství, krok za krokem postupující, patrné už ku konci století 17. a úplně dosažené počátkem stol. 18tého, kdy povolování stavy stalo se pouhou formalitou a správa stavům téměř úplně odňata. Mimo to spis. neomezuje se pouze na na líčení jednotlivých předmětů bernictví zemského, nýbrž uvádí i zajímavé motivy, charakteristické úsudky o jednotlivých dávkách, obsáhla data statistická, připojuje trefnou kritiku a hledí uvésti předmět pojednání v souvislost s pojmy moderní vědy finanční. Bylo by si jen přáti, by obsáhlý materiál, spočívající v archivech, dosud namnoze neznámý, došel i pokud se týče ostatních zemí spracování tak důkladného, jakého došla část bernictví tyrolského prací Sartoriovou.

Funk.

Kogler, Das landesfürstliche Steuerwesen in Tirol bis zum Ausgange des Mittelalters. I. Theil: Die ordentl. landesfürstl. Steuern. (Archiv f. öst. Gesch. sv. 90, 1901.)

Jako předmět své práce uvádí spisovatel na počátku: líčení přímých daní («v dnešním smyslu»), jež zeměpánové tyrolští na základě své veřejno-právní moci od obyvatelů teritoria až do konce středověku vybírali. Hledě k tomuto omezení, vylučuje z podrobnější úvahy daně nepřímé, zejména mýta a cla, a činí je pouze předmětem stručné zmínky (tak na straně 672. a 685.). Po zajímavém kritickém úvodu, jednajícím zejména o vývinu a právním důvodu daní středověkých, po vytčení rozdílu mezi daněmi oproti dávkám placeným pánům pozemkovým, a po stručném přehledu správní organizace zemské jedná spisovatel o daních na venkově, o daních ve městech, o jiných zeměpanských dávkách, dále o dávkách daním podobných, o zcizování veřejnoprávních dávek; po stručné zmínce o daních nepřímých končí krátkým pojednáním o bernictví jižního Tyrolska. Časový okruh, v němž se práce ve větší své části pohybuje, obsahuje dobu mezi stol. 12. až do polovice stol. 14., z níž zachovaly se dosti hojné doklady archivální.

Sledující systém jádra práce Koglerovy, uvádíme stručně: Vývin řádné daně na venkově byl uzavřen již na konci stol. 13., kdy počínají prameny spisovatelovy. Starší z nich neposkytují možnosti hlubšího nahlédnutí v bernictví tyrolské; teprv od r. 1288. dávají žádoucí přehled obsáhlé, byť i neúplně zachované účetní knihy tyrolských zeměpánů, v souvislosti s některými listinnými doklady. Úprava daně na venkově souvisí těsně se správní organizací země. Zpravidla jeví se oproti zeměpánovi svazek soudní (Gerichtsverband), oproti poslednímu obec a oproti této jednotliví její členové co subjekty berní. Daň má podstatu reální. Předmětem zdanění jeví se veškeren statek nemovitý. Určité jednotky a sazby berní nelze pro řádnou daň stanoviti. Vybírání její dalo se v každém soudním okresu zvláště a prováděno zde dle jednotlivých obcí. Jako základ k tomu sloužily zvláštní seznamy (Steuerlisten, Steuerrollen), jež spočívaly na ocenění poplatné držby v jednotlivých obcích. Daň plynula v ruce soudce (příp. praeposita), jenž súčtoval ji spolu s ostatními důchody svého obvodu dvoru zeměpanskému. V obcích dalo se vybírání od osob zvláště k tomu ustanovených (Amtmann, Dorfmeister, Dorfvogt a j. v.) za zvláštní odměnu, způsobem téměř v každé obci různým. Jednotného roku berního nebylo, téměř každý soud měl svůj zvláštní rok. Soudy platily své daně zpravidla v penězích (výjimkou v Glurnusu a Kastelbellu i v naturalích). Břímě daně spočívalo hlavně na bedrách sedláků. Klerus a šlechta byli osvobozeni, rovněž osoby, jež zastávaly veřejný nějaký úřad, po dobu své činnosti, dále čeled zeměpánova a některé osoby, jimž propůjčeno zvláštní privilegium od daně osvobozující (na př. lékárník a lékař v Innsbrucku, srv. zejm. str. 583.). Zajímavo jest, že ve formě osvobození neb slevy respektováno také zeslabení berní síly v případech různých nehod živelních.

Řádné daně v městech (Innsbrucku, Hallu, Matri, Sterzingu, Bolzanu, Meranu a Brixenu) spočívají v podstatě na stejných základech, jako daně na venkově. Kdežto však na venku byl vývin již na konci 13. stol. uzavřen, byl v městech i poč. stol. 14. ještě v běhu. Objektem byly zde, jak povaze měst odpovídá, v první řadě domy. Jenom jednotlivě, v Innsbrucku a Hallu, shledáváme se s daněmi ze jmění a v Bolzanu s daní povahy smíšené, daní

reální i živnostenskou. Jako subjekty jeví se na počátku jednotliví nositelé daně (původně »občané«, později »obyvatelé« a konečně i »neobyvatelé«, mající reality v městech); později bývala však vytčena přesná summa, již mělo platiti město co takové, jež jeví se odtud co berní subjekt oproti zeměpánovi. Daně ponechávány namnoze občanům ku stavbě částí města elementárními nehodami stížených a k zakládání a stavbě hradeb. Vedle uvedených, dle povahy své reálních daní, zmiňuje se spisovatel o t. zv. Küchensteuer, Raspenmal, Milchsteuer, a Rinder- a Pferdsteuer, jež zahrnuje pod označením »jiné dávky zeměpanské«. — Prvá z uvedených dávek, »stiura coquinae« převzata dle vzoru bavorského, a sloužila k udržování zeměpanské kuchyně; vzhledem k této své povaze placena ponejvíce v naturalích, (zejm. ovcích), nejen soudy, ale i městy. Raspenmal placen jen v některých krajinách a jeví se jako výkup od povinnosti pohostinské a ubytovací. Z původní povinnosti poskytnouti pánu pozemkovému, pokud u příležitosti vinobraní (raspo = hrozen) na statek přišel, in natura pohostění (Mahl), stala se dávka, jež odpadla jen tenkrát, pokud »Raspenmal« in natura byl poskytnut. »Milchsteuer« nemá rovněž charakteru dávky všeobecně placené a jeví se podobně co výkup z povinnosti poskytovatí zeměpanskému dvoru mléko; vyměřována dle držby dobytka. Rinder- a Pferdsteuer vyskytá se v některých obvodech; objektem jejím byl dobytek, jednotkou jednotlivý kus; placena jako ostatní uvedené dávky v penězích. Zda však placena zeměpánovi jako takovému, či jako pánu pozemkovému, nedá se přesně zjistiti. — Pro italské Tyrolsko (t. j. territorium biskupů Tridentských) platily poměry zvláštní, jež však pouze stručně dotčeny (str. 673.—684.); řádná daň dá se zjistiti již ve stol. 12tém.

Spisovateli náleží veliká zásluha, že ze sporého materiálu dovedl dovésti výsledky tak hojné. Stručné vytčení základních zásad při jednotlivých oddílech líčení na počátku, a uvedení archiválních dokladů, z nichž základní zásady jsou vyvozeny spíše příkladem, zarámování pojednání do rámce moderní finančně vědecké terminologie, činí práci Koglerovu pro čtenáře velmi přehlednou. V systému samotném nezdá se nám však vhodným vklínování pojednání o pramenech pozdějšího středověku mezi líčení o jednotce a sazbě berní a o rozsahu povinnosti platební, jež v podstatě spolu souvisí: ani vtěsnání pojednání o »jiných, daním podobných dávkách« v líčení tak, jak je spisovatel provedl. Prvé náleželo by spíše a vhodněji na konec stati o daních na venkově, druhé až ku konci práce a obojí ruší poněkud souvislost. Kriterium rozdílu mezi »daněmi řádnými«, jež dle nadpisu práce mají tvořiti předmět její, a daněmi mimořádnými, klade spisovatel v to, že daně prv uvedené byly neodvislémi od povolování poplatníků, jichž zástupci jeví se později stavové, druhé že naopak povolování podléhaly. Vlastní obsah práce tvoří však pouze daně přímé »v dnešním smyslu«, což vyložití dlužno (hledíc k tomu, že »dnešní smysl« toho, kdy jest daň přímou, jest rozmanitý) tak že pouze daně přímo vybírané tvořiti mají předmět líčení. Hledíme-li však zejména k povaze staršího cla, jež ode dávna bylo regálem, seznáme, že i ono mělo povahu řádného důchodu zeměpanského ve smyslu Koglerově. Vzhledem k tomu nezdá se nám vyloučení zejména této kategorie dávek ne-

přímých »co v rámeč berní nenáležejících« plně správným, a nemůžeme upřítí si posudku, že v tomto ohledu nigrum práce Koglerovy nestojí s rubrem v plném souhlasu. Pokud spisovatel dávky nepřímé a priori vyloučil z líčení řádných daní zeměpanských, bylo alespoň záhodno podati bližší toho motivaci, což ve spisu postrádáme. Patrně na nemilém přehlédnutí zakládá se divně znějící věta při líčení daní ve městech, »že počátky jich jsou starší, než města sama«. Tyto menší výtky nedovedou však toho, bychom neuznali, že Kogler v práci své představil se co pracovník pilný a duchaplný, a že jí podáno dílo velké ceny, tím větší, čím více obtíží působí sporadická povaha starších pramenů.

Funk.

Hlídká časopisů za r. 1902. Podávají Dr. *Jar. Demel* a *Jan Emler*; pořádal prvý.*)

A. Mocnářství rakousko-uherské.

A. Bachmann, Geschichte Böhmens, I. (bis 1400). Recens. *H. Spangenberg* (HVJS. V., 1902): spisovatel sic oproti Palackému podává výsledek nových výzkumů, ale celek není dost jednotně, umělecky propracován; při vši pili také zůstala mnohá práce literární nepovšimnuta, při údajích pramenů není dosti odlišeno důležité od nedůležitého. — *Ā. Kalousek*, Obrana kníž. Václava Sv. oc. 1901. Rec. *Ā. Goll* (ČČH. VIII): jedna ze základních prací pro české dějiny 10 stol.; první hlava dotýká se otázky, kdy a jak se počalo sjednocování Čech pod vládou jednoho knížete. *E.* — *Rudolf Dvořák*, Dějiny Moravy, III. 1526—1648. Rec. *B. Navrátil* (ČMM. 26, 1902): ukazuje zejména k neúplnosti vylíčení poměrů právních v té době (Sborník II., 135 sl.). — *O. Weber*,

*) Skratky: 1. pro časopisy v Čechách, na Mor., v Slez a na Slovensku vycházející: Al. = Alétheia, ČČH. = Český časopis historický, ČL. = Český lid, ČMČ. = Čas. musea čes., ČMM. = Čas. matice mor., ČMMZ. = Čas. mor. musea zemského, ČR. = Česká revue, ČSPSČ. = Čas. společnosti přátel starožitn. čes., Hl. = Hlídká, MNEC. = Mittheil. des nordböhm. Excursionsclubs, MVGDB. = Mittheil. des Vereins f. d. Gesch. der Deutschen in Böhmen, NSČ. = Národopisný sborník českoslov., Osv. = Osvěta, QN. = Obzor národohosp., Pr. = Právník, PAM. = Památky archaeol. a místop., SA. = Selský archiv, SHK. = Sborník hist. kroužku, SP. = Slovanské Pohľady, VKČSN. = Věstník král. čes. společnosti nauk, VMO. = Věstník matice Opavské, VSS. = Věstník slov. starož., ZVGAS. = Zeitsch. d. Vereins f. d. Gesch. u. Alterthum Schlesiens, ZVGMS. = Zeitsch. d. Vereins f. Gesch. Mährens u. Schlesiens. — 2. pro ostatní časopisy: ABR. = Archiv f. bürgerl. Recht, AÖG. = Archiv f. öst. Gesch., AÖR. = Archiv f. öffentl. Recht, ASG. = Arch. f. schweiz. Gesch., Car. = Carinthia, DG. = Deutsche Geschichtsblätter, FBPG. = Forschungen zur Brandenburg. u. Preuss. Gesch., Grünh. = Grünhuts Zeitsch. f. Privat- u. öff. Recht der Gegenwart, HJ. = Histor. Jahrbuch, HZ. = Histor. Zeitsch., HVJS. = Hist. Vierteljahresschr., JGGPÖ. = Jahrb. d. Gesellsch. f. d. Gesch. des Protestantismus in Öst., MHL. = Mittheil. aus d. hist. Literatur, MJÖG. = Mittheil. d. Inst. f. öst. Gesch., MMK. = Mittheil. d. Musealvereins f. Krain, NAÄDG. = Neues Archiv f. ältere deut. Geschichtskunde, NASGA. = Neues Arch. f. sächs. Gesch. u. Alterthumskunde, NLM. = Neues Lausitz. Magazin, ZGOR. = Zeitsch. f. d. Gesch. Oberrheins, ZKG. = Zeitsch. f. Kulturgesch., ZVRV. = Zeitsch. f. vergleichende Rechtswissenschaft.